

Socialnopedagoški pristopi za trajnostno družbo: pomen razvijanja skrbnih maskulinosti v vzgojno-izobraževalnem sistemu

Nika Ferbežar

Univerza na Primorskem
nika.ferbezar@pef.upr.si

Mateja Marovič

Univerza na Primorskem
mateja.marovic@pef.upr.si

Družbena dimenzija trajnostnega razvoja v zadnjem času pridobiva vedno več pozornosti v literaturi. V prispevku se osredotočamo na razvijanje socialnopedagoških pristopov za krepitev skrbnih maskulinosti v vzgoji in izobraževanju kot možnosti za doseganje trajnostne družbe. Maskulinosti so v okviru feminističnih študij in kritičnih študij moških ter moškosti postale pomemben del razprav o enakosti med spoli. Obravnavamo tri ključne težave s specifičnimi manifestacijami maskulinosti: nasilje moških nad ženskami in otroki, nasilje med moškimi ter stroške maskulinosti. Raziskave namreč kažejo, da večino nasilja, ki ga doživljajo tako ženske kot moški, povzročijo slednji, hkrati pa raziskovalci ugotavljajo, da so tudi pri moških zaznane negativne posledice hegemonih maskulinosti, kot so slabše duševno in telesno zdravje, krajša življenjska doba ter težave v odnosih, pri prepoznavanju in izražanju čustev ter pri upravljanju s stresom. V prispevku pokažemo, da je razvijanje za spol občutljivih socialnopedagoških pristopov ključno za napredek socialne pedagogike in razvoj trajnostne družbe.

Ključne besede: spol, za spol občutljiva socialna pedagogika, skrbne maskulinosti, trajnostna družba

© 2024 Nika Ferbežar in Mateja Marovič

<https://doi.org/10.26493/978-961-293-411-8.61-76>

Uvod

Trajnostni razvoj je Svetovna komisija za okolje in razvoj opredelila s tremi ključnimi dimenzijami – okoljsko, ekonomsko in družbeno (Magis in Shinn 2009). Zadnja, ki bo predstavljala fokus našega prispevka, je bila v literaturi dolgo časa zapostavljena (Langergaard in Krøjer 2023), spremljale pa so jo tudi težave z definiranjem in operacionalizacijo (Boström 2012), čeprav danes obstajajo različne opredelitve (Chan in Lee 2008; Cuthill 2010; Dempsey idr. 2011; Littig in Griessler 2005; Vavik in Keitsch 2010). Murphy (2012) je na podlagi različnih razlag družbenega trajnostnega razvoja definiral njegove štiri ključne dimenzije, to so pravičnost, trajnostna ozaveščenost, participa-

cija in socialna kohezija. Nicola Dempsey idr. (2011) ob tem opozarjajo, da mora koncept družbene dimenzije trajnostnega razvoja ostati dinamičen, saj ga je treba neprestano usklajevati z relevantnimi družbenimi spremembami, zaradi česar lahko pričakujemo, da se bodo opredelitve v prihodnosti še spreminjale. V okviru družbene dimenzije trajnostnega razvoja se bomo v našem prispevku osredotočali na enakost med spoli oz., natančneje, na priložnosti za krepitev nenasilnih maskuliniteti v vzgojno-izobraževalnem sistemu. S konceptom nenasilnih oz. skrbnih maskuliniteti v pričujočem prispevku opisujemo tiste maskuliniteti, ki presegajo idealizirane norme dominantnih maskuliniteti. Slednje namreč pogosto rezultirajo v različnih oblikah medosebnega in strukturnega nasilja ter imajo v obliki stroškov maskuliniteti negativne posledice tudi za moške, zaradi česar bi jih bilo za doseg trajnostne družbe treba preizpraševati. Majda Hrženjak (2017, 17) skrbne maskuliniteti opredeli kot »zavestno zavračanje dominacije in integracijo vrednot, izpeljanih iz etike skrbi, kot so medsebojna odvisnost, podpora, empatija, pozornost in soodgovornost«, širše, na ravni politike in ekonomije, pa tudi kot »skrb za skupnost, okolje in marginalizirane skupine«. UNESCO (2017) področje vzgoje in izobraževanja določa kot nosilno strukturo sprememb v smeri trajnostnega razvoja. Obenem pa sistem vzgoje in izobraževanja spremljajo kritike, da se ni sposoben dovolj hitro prilagajati na družbene spremembe, s čimer ne izkorišča svojega potenciala za prispevek k trajnostnejšim in pravičnejšim družbam (Willis idr. 2009b). Willis, McKenzie in Harris (2009a) trdijo, da je poleg vzgoje in izobraževanja za doseg omenjenega prispevka ključno tudi vključevanje v vsakdanje življenje, kar sovпада z enim izmed najključnejših socialnopedagoških načel, tj. usmerjenostjo v življenjski svet posameznikov (Grunwald in Thiersch 2009). Obravnavana tema skrbnih maskuliniteti presega zgolj vzgojno-izobraževalno področje in se umešča predvsem v vsakdanje življenje, obenem pa predstavlja področje, ki bo slej ko prej moralo postati polje socialnopedagoških obravnav, če res želimo doseči enakost med spoli in zagotoviti trajnostno družbo prihodnosti.

Izobraževanje za razvoj družbene trajnosti stremi k posredovanju kompetenc, ki bodo mladim ljudem omogočile odrasti v družbeno in okoljsko odgovorne osebe (Willis idr. 2009b). UNESCO (2017) opredeli ključne skupine ciljev za trajnostno družbo, pri čemer v zvezi z obravnavano temo izstopata predvsem dve. Prva je enakost med spoli in kompetence, kot so kritično preizpraševanje spolnih vlog, sposobnost refleksije lastnega spola in spolnih vlog ter empatija do oseb drugih spolov. Druga pa je področje dobrega zdravja in blagostanja, v okviru katerega izstopajo kompetence, kot so razumevanje družbenih, političnih in ekonomskih dimenzij zdravja ter pomena dušev-

nega zdravja, poznavanje ustreznih preventivnih strategij za doseganje duševnega zdravja in sposobnost komuniciranja o lastnem zdravju. Za socialnopedagoške obravnave, občutljive za spol, je pomembno upoštevati posameznikovo umeščenost v socialni kontekst, hkrati pa je bistveno, da obenem kontekstualiziramo tudi pomen omenjenih kompetenc.

V prispevku želimo na osnovi feminističnih analiz in kritičnih študij moških ter moškosti (npr. Connell 1987; Hrženjak 2017; Kimmel 1994; Messerschmidt 2018) temo maskulinosti opredeliti kot pomemben del razprav o enakosti spolov in s tem tudi raziskav o trajnostnih družbah ter jo umestiti na področje socialne pedagogike.

Maskulinosti kot del razprav o enakosti spolov

Sodobne razprave o enakosti spolov so relativno pozno začele naslavljaliti vlogo maskulinosti v prizadevanjih za doseg družbene pravičnosti (Jordan 2019). V zgodovini raziskovanja maskulinosti je bil ključen preobrat od videanja spolnih vlog kot prirojenih determinant do razumevanja spola v družbenem in političnem kontekstu (Maguire 2021). Razumevanje patriarhata kot družbenega sistema, v katerem so moški privilegirani nosilci politične, ekonomske in družbene moči, je močno zaznamovalo razprave o enakosti med spoli (Segal 2007). V okviru tega je ključen koncept interseksionalnosti (Crenshaw 1991), na podlagi katerega avtorji opozarjajo (npr. Beasley 2008; Gottzén idr. 2021; Kimmel 1994), da obstajajo različne maskulinosti, med katerimi so nekatere, recimo v kontekstu rasizma in homofobije, tudi podrejene. S tem izpostavljajo, da življenja fantov in moških (ter drugih spolov) zaznamujejo tudi druge okoliščine, ki pomembno vplivajo na njihovo vedenje, zdravje in uspeh. Enega izmed najprepoznavnejših modelov maskulinosti je pripravila Raewyn W. Connell (1987; 1995; 2005). Avtorica maskulinosti ne razume kot danih trajnih značilnosti, ki jih izražajo vsi moški na enak način, temveč jih razlaga kot družbeno pogojene prakse spola. Definira štiri različne manifestacije maskulinosti: hegemonne, podrejene, soudeležene in marginalizirane maskulinosti. Hegemonne maskulinosti definira kot tiste, ki so v določenem socialnem kontekstu dominantne in nosijo največ družbene moči. Podrejene maskulinosti so opredeljene na podlagi družbenega dejstva, da so različne oblike maskulinosti med seboj hierarhično razporejene. Tiste, asociirane s feminilnostjo, najpogosteje v odnosu do gejevskih moških, so podrejene hegemoni maskulinosti. Soudeležene maskulinosti pomagajo vzdrževati hegemonno maskulinost in uživajo privilegije patriarhata, čeprav same ne dosega idealov hegemonne maskulinosti. Zadnja oblika so marginalizirane maskulinosti, s čimer Raewyn Connell (2005) poudari pomen že omenjene in-

tersekcionalne perspektive (Crenshaw 1991) in opozori na druge potencialne okoliščine strukturnih neenakosti, kot so npr. barva kože, razredni položaj in etnična pripadnost.

Za namen našega prispevka se bomo osredotočili na tri težave s specifičnimi manifestacijami maskulinnosti. To so: (a) maskulinnosti, ki vodijo do nasilja moških v odnosu do žensk in otrok, (b) maskulinnosti, ki so nasilne v odnosu do drugih (gejevskih) moških, in (c) idealizirane maskulinnosti, ki z rigidnimi predstavami o »pravih« moških vplivajo na zdravje in odnose moških.

Maskulinnosti, ki vodijo do nasilja moških v odnosu do žensk in otrok

Avtorji, predvsem s področja feminističnih teorij in kritičnih študij moških ter moškosti, ki pojave nasilja obravnavajo s perspektive maskulinnosti, izhajajo iz dejstva, da večino nasilja, ki ga doživljajo tako ženske kot moški, povzročijo slednji (Berggren, Gottzén in Bornäs 2021), in skušajo ugotoviti, zakaj je temu tako. Feministični avtorji razpravljajo o maskulini naravi nasilja v družini s strani moških in izpostavljajo, da so v naši družbi normativne maskulinnosti povezane z idejami o prevladi, moči in kontroli nad drugimi, s čimer se ustvarjajo pogoji za pojave nasilja (Millet 2000; Segal 2007). Messerschmidt (2018) poudarja, da fantje, ki nimajo virov, da bi dosegli ideal hegemonne »heteromaskulinnosti«, občutijo nemoč, stisko in podrejenost ter lahko razvijejo negativno samopodobo maskulinnosti. Ta jih lahko vodi do kriminalnih in nasilnih dejanj (praviloma usmerjenih v osebe, ki jih zaznavajo kot šibkejše, npr. feminilne fante, mlajše osebe in dekleta), s katerimi se želijo približati idealu »pravega moškega«, ki je močan in ima stvari pod kontrolo, ter na tak način zmanjšati neprijetne notranje občutke, povezane z nedoseganjem družbeno idealizirane maskulinnosti. Psihosocialne kriminološke teorije poudarjajo pomen zgodnjih izkušenj z nasiljem in nasilje moških povezujejo s potrebo po izogibanju ranljivosti, ki jo preko nasilja skušajo prenesti na svoje žrtve (Berggren, Gottzén in Bornäs 2021). Mladi fantje, ki so v družinah izkusili nasilje, ponižanje ali zanemarjanje, namreč po mnenju Gadda idr. (2015), teh izkušenj ne zmorejo povezati s svojimi občutki zapuščenosti, ponižanja in ničvrednosti, temveč jih usmerjajo v ljudi, ki so jim blizu in so glede na lastne družbene ter osebne značilnosti zaznani kot primerni krivci. Hkrati isti avtorji opozarjajo, da mladi fantje z vedenjskimi težavami ne sovpadajo s predstavami o »idealni žrtvi« (Christie 1986), zaradi česar znaki, ki opozarjajo na nasilje v družini, niso prepoznani kot taki s strani vzgojno-izobraževalnega sistema. Temu sledijo intervencije, usmerjene izključno v kaznovanje, brez da bi bilo prepoznano in naslovljeno nasilje, ki ga fantje doživljajo v družinah ali drugje (Gadd idr. 2015).

Pregled nekaterih teorij o vplivu maskulinosti na pojav nasilja kaže na kompleksnost problematike, hkrati pa nakazuje, da z upoštevanjem dimenzije spola lahko uspešneje zaznavamo, preprečujemo in naslavljamo pojave nasilja v družbi. Barker idr. (2010) v svojem pregledu literature ugotavljajo, da so pristopi za delo s fanti in z moškimi učinkovitejši pri spreminjanju vedenjskih vzorcev, če upoštevajo perspektivo spola, promovirajo enakost med spoli ter z vključevanjem družbene perspektive presegajo zgolj individualne kontekste. Njihove ugotovitve kažejo na to, da bi bilo z vidika enakosti spolov in posledično trajnostnih družb v socialnopedagoških intervencijah ključno naslavljati tudi maskulinosti. Mladi s težavami na področju vedenja so namreč pogosto obravnavani v strokovnih centrih, s tem povezani pojavi heteroagresije pa so v marsikaterem primeru povod za krizne situacije v teh ustanovah (Krajncan in Vrhunc Pfeifer 2021; Vrhunc Pfeifer 2021). Ker je skrb socialnopedagoške stroke, »kako se čim bolj celovito in učinkovito odzvati na potrebe te populacije, da bi se ta lahko kakovostno vključevala v družbo« (Razpoticnik 2014, 106), bi bilo smiselno razvijati socialnopedagoške pristope, občutljive za spol, ki bi omogočali celostnejše obravnave in s katerimi bi mlade fante z nasilnimi ter družbeno nezaželenimi vedenjskimi vzorci potencialno lahko uspešneje vključevali v družbo. Pri tem so ključne predhodno omejene kompetence za trajnostno družbo (UNESCO 2017) – npr. kritično preizpraševanje spolnih vlog, sposobnost refleksije lastnega spola in spolnih vlog ter empatija do oseb drugih spolov, ki lahko predstavljajo osnovo za spodbujanje skrbnih oblik maskulinosti v socialnopedagoških obravnava. V skladu s kritikami sodobne socialne pedagogike, ki naj bi pogosto nerefektirano in prekomerno reproducirala družbene neenakosti (Bogdan Zupančič 2021b), pa je vključevanje tematik maskulinosti za socialno pedagogiko pomembno tudi kot način, kako ponovno okrepiti emancipatorno družbeno-politično vlogo socialne pedagogike.

Maskulinosti, ki so nasilne v odnosu do drugih (gejevskih) moških

Spol in seksualnost sta dve povsem prepleteni kategoriji, kar v kontekstu šole pokaže Debbie Epstein (1997). Avtorica s svojo raziskavo prikaže, kako homofobija izvira iz »mačo« in »mizoginistične« maskulinosti ter s kompulzivno heteroseksualnostjo fante usmerja v nasilne vedenjske vzorce. Fantje, zaznani kot preveč feminilni, so namreč skoraj avtomatično označeni za geje in zato postanejo tarče nasilja (pretežno s strani drugih fantov). Hkrati pa fantje, ki se želijo prikazati kot heteroseksualni (ne glede na svojo spolno usmerjenost), izvajajo nasilje nad fante, ki so zaznani kot feminilni, ker je to poleg izkazovanja lastne heteroseksualnosti obenem tudi način, kako se lahko zaščitijo

pred tem, da bi sami postali tarče nasilja. Fantje in dekleta, ki odstopajo od normiranih spolnih izrazov, niso disciplinirani na enak način. Punce, ki se vedejo bolj »maskulino«, v skladu z mizoginijo niso percipirane tako negativno, kot so fantje, ki se vedejo »feminilno«. Podobno ugotavljajo Nika Ferbežar, Alja Kopinič in Marko Gavriloski Tretjak (2024), ki v okviru raziskave o izkušnjah LGBT+-mladih v vzgojno-izobraževalnem sistemu opažajo, da je šola po pričevanju intervjuvanih oseb manj varna za (gejevske) fante, ki so percipirani kot feminilni. Tega se sami tudi zavedajo in pogosto upravljajo s svojim spolnim izrazom, da bi izpadli bolj maskulini in se s tem zaščitili pred nasiljem (npr. z izbiro oblačil, načinom govora in hoje ter s premišljenim informiranjem o športnih dogodkih). Podobno tudi Leanne Dalley-Trim (2007) ugotavlja, da sta homofobija (usmerjena proti fantom) in seksualizacija (usmerjena proti dekletom) načina, kako fantje izvajajo performans svoje heteroseksualne hegemonie maskulnosti, ki jim omogoča dominacijo v razredu in prevzemanje, v naši družbi superiorne, spolne identitete. Tudi raziskava Amy R. Baugher in Julie A. Gazmararian (2015) kaže, da je stres, ki ga oseba občuti, ko je ogrožena njena maskulina spolna identiteta oz. »stres maskulinih spolnih vlog« (angl. *masculine gender role stress*), dejavnik tveganja za nasilno vedenje do gejevskih moških (in žensk). Razprave o maskulnosti so torej v socialnopedagoškem prostoru potrebne tudi zaradi intraskupinskih odnosov med fanti, ki pogosto vodijo do nasilja, zavračanja in homofobije.

Idealizirane maskulnosti, ki z rigidnimi predstavami o »pravih« moških vplivajo na zdravje in odnose moških

V okviru razprav o maskulnosti je ključno izpostaviti tudi stroške maskulnosti, ki imajo raznolike negativne vplive na življenje fantov in moških. Povezani so z družbenimi pričakovanji, ki v skladu s hegemono maskulnostjo že v zgodnjem otroštvu od fantov zahtevajo lastnosti, kot so moč, stoičnost in pogum, ter ne dovoljujejo izražanja nekaterih čustev, kot sta npr. žalost in strah (Kimmel 1994; Levant in Pryor 2020). Courtenay (2000) opisuje, da moški v primerjavi z ženskami izražajo bolj tvegana stališča in vedenja v povezavi z zdravjem ter se v povprečju redkeje vedejo na način, ki bi jim omogočal zdravo in dolgo življenje. Ta vedenja in stališča, ki vodijo do razlik v zdravju in dolžini življenja, pripisuje načinu izražanja maskulnosti. Rosaleen O'Brien, Kate Hunt in Graham Hart (2005) npr. prepoznajo splošen odpor do iskanja pomoči med moškimi, saj naj to ne bi bilo v skladu s konvencionalnimi predstavami o maskulnosti. To je bilo še posebej značilno za mlade fante, ki še niso imeli resnejših težav z zdravjem in so bili bolj pod vplivom medvrstniških idej o »pravih moških«. Anne Cleary (2012) pritisk hegemonie maskulnosti po-

vezuje tudi s specifikami samomorilnega vedenja. V njeni raziskavi, v kateri so sodelovali moški po poskusu samomora, ugotavlja, da so intervjuvani občutili hude duševne bolečine, a so imeli težave prepoznati simptome in poiskati pomoč. Svojih duševnih stisk niso želeli razkriti drugim, ker so jih prepoznali kot znak šibkosti in pomanjkanja maskulinnosti. Ker terapija in pogovor o čustvih za njih nista bili realni možnosti, so svoje težave skušali obvladovati z alkoholom (kulturno sprejemljivim načinom obvladovanja stresa za moške), kar pa je še dodatno povečalo tveganje za samomor.

Dodaten potencialni strošek hegemonne maskulinnosti predstavlja dejstvo, da moški pogosteje umirajo zaradi samomora kot ženske, čeprav je pri ženskah poskus samomora pogostejši (Roškar in Videtič Paska 2021). Ta spolni paradoks med drugim avtorji pojasnjujejo tudi z družbenimi normami, vezanimi na spol. Pregled literature (Schrijvers, Bollen in Sabbe 2012) je, recimo, pokazal, da je moško samomorilno vedenje v primerjavi z ženskami impulzivnejše, smrtonosnejše in odločnejše, kar bi lahko vodilo do več dokončnih samomorov. Poleg težav z duševnim zdravjem pa fante spremljajo tudi težave v odnosih. Za slednje je namreč ključno zdravo izražanje čustev, kar pa fantje, socializirani na način, ki od njih pričakuje inhibicijo določenih čustev, v marsikaterem primeru ne zmorejo. Omejitve pri izražanju čustev dodatno vplivajo tudi na upravljanje s stresom. Fantje, ki stresnih izkušenj ne morejo deliti s svojimi bližnjimi, so se primorani zateči k manj zdravim načinom soočanja s stresom, kot je npr. konzumiranje alkohola (Levant 2022). Predhodno omenjene kompetence za dobro zdravje in blagostanje, vezane na UNESCO-ve (2017) cilje za trajnostno družbo, so ključne za socializacijo fantov na način, ki bo varen za njihovo zdravje in spodbuden za njihove odnose, saj so, recimo, usmerjene v razumevanje družbenih, političnih in ekonomskih dimenzij zdravja (npr. z vidika maskulinnosti) ter pomena duševnega zdravja, poznavanje ustreznih preventivnih strategij za doseganje duševnega zdravja in razvijanje sposobnosti za komuniciranje o lastnem zdravju. Z vidika socialne pedagogike je o duševnem zdravju fantov pomembno govoriti, ker je področje čustvenih težav in motenj eno izmed ključnih domen socialnopedagoške prakse (Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (ZOOMTVI) 2021) in ker so avtoagresivne eskalacije v strokovnih centrih pogost pojav, pri čemer pa jih strokovni delavci bistveno pogosteje omenjajo v navezavi na dekleta (Ferbežar in Vrhunc Pfeifer 2022; Krajncan in Vrhunc Pfeifer 2021). V prihodnosti bi bilo v okviru raziskovanja čustvenih težav in motenj v kontekstu socialnopedagoške prakse treba upoštevati tudi perspektivo spola kot ene izmed pomembnih okoliščin in preveriti, kako v strokovnih centrih zaznavajo

in naslavlja čustvene težave ter motnje glede na spol mladih oseb in kako se mladi fantje v strokovnih centrih ter v širši socialnopedagoški praksi vedejo v odnosu do svojega zdravja, kako izražajo duševne stiske in kako so za soočanje z njimi opremljeni.

Večina moških ne dosega idealiziranega modela hegemonne maskulinnosti, kar pa ne pomeni, da si za to ne prizadevajo večino svojih življenj (Connell 2005; Kimmel 1994). Kot prikazano, ta pritisk za doseganje (nedosegljivega) ideala maskulinnosti negativno vpliva nanje ter na njihove odnose z bližnjimi in generira različne oblike nasilja ter neenakosti, zaradi česar bi bilo, če se želimo približati trajnostni družbi, v socialnopedagoški teoriji in praksi smiselno iskati načine za preseganje negativnih posledic teh oblik maskulinnosti.

Možnosti za razvijanje skrbnih maskulinnosti pri socialnopedagoškem delu z mladimi

Karla Elliott (2006, 247) na podlagi teorij različnih avtorjev (npr. Connell 2005; Scambor idr. 2014) prikaže, da je zmanjševanje negativnih posledic hegemonne maskulinnosti pri fantih in moških pomembno, ker lahko v njihovih življenjih vodi do različnih pozitivnih izidov, kot so »boljše telesno in duševno zdravje, daljša pričakovana življenjska doba, izboljšana kakovost družabnega življenja, bolj zdravi družinski odnosi in manj nasilja med moškimi«. Spodbujanje skrbnih maskulinnosti predstavlja enega izmed načinov za preseganje hegemonnih maskulinnosti, saj skrbne maskulinnosti zavračajo pozicijo dominacije in vključujejo vzajemno skrb, naklonjenost, čustvovanje ter medsebojno odvisnost. Te značilnosti v kontekstu skrbnih maskulinnosti niso pogojene s spolom (kot »lastnosti žensk«), temveč so razumljene kot znak človečnosti, zaradi česar bi morale biti družbeno sprejemljive tudi za fante in moške. Poleg že omenjenega se skrbne maskulinnosti v družbi, recimo, lahko kažejo tudi kot pravičnejše razdeljevanje skrbstvenih vlog v zasebni sferi, zavračanje nasilja s strani moških in skrb moških za lastno ter tuje zdravje (Elliott 2016; Hanlon 2012; Hrženjak 2017; Scambor idr. 2014).

V Sloveniji se s tematiko maskulinnosti ukvarjata dva vidnejša mednarodna projekta. EMPATH – Empowering Youth to Engage in CoMbatting Gender Stereotypes by Addressing Toxic masculinity patterns and Behaviour (2022–2024), v okviru katerega sodelujejo Ljudska univerza Celje, Fakulteta za družbene vede, Pedagoška fakulteta iz Univerze v Ljubljani, Inštitut za preučevanje enakosti spolov (IPES) in Pedagoški inštitut. Namen projekta »je zmanjšati diskriminacijo na podlagi spola v izobraževalnem sistemu in uvesti perspektivo enakosti spolov v vse oblike izobraževalnih praks«, s čimer želijo prispevati k »odpravljanju toksičnih vzorcev vedenja med srednješolci in senzibili-

zaciji pedagoških delavcev in delavk za prepoznavanje spolnih stereotipov in delovanju proti njim« (Pedagoški inštitut b. l.). Drugi pa je projekt CarMiA – Caring Masculinities in Action (Aktiviranje nenasilnih moškosti), v katerem je slovenski partner Mirovni inštitut (Hrželjak in Markelj 2022). Izhodišče projekta je, »da je tradicionalna spolna socializacija fantov in moških pomemben vir nasilja na podlagi spola, zato mora vzpostavljanje kulture nenasilja v intimni in javni sferi vključevati ozaveščanje fantov in moških o stroških, ki jih patriarhat povzroča tudi njim« (Mirovni inštitut 2023). Nekatere ugotovitve omenjenih projektov bi bilo smiselno upoštevati tudi pri načrtovanju socialnopedagoškega dela za spodbujanje skrbnih maskulinosti med mladimi, ki so npr. nameščeni v strokovnih centrih oz. obravnavani v okviru prevzgojnega doma ali šolskih svetovalnih služb.

V okviru projekta CarMiA so opravili tudi pregled dobrih slovenskih praks in izpostavili tri. To so program Usposabljanje za socialne veščine za moške, ki izvajajo nasilje nad ženskami (Društvo za nenasilno komunikacijo), priročnik in izobraževanje *Odklikni! Ustavimo spletno nasilje nad ženskami in dekleti* (Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani) in delavnice Ključna šola za fante (Ključ – center za boj proti trgovini z ljudmi). Vse omenjene aktivnosti naslavlja tudi teme maskulinosti, in sicer v kontekstu nasilja nad ženskami in otroci (Hrženjak in Markelj 2022). Pregled dobrih praks kaže, da v Sloveniji ni veliko programov, ki bi vključevali tematiko maskulinosti. Povsem umanjajo programi, ki bi specifično naslavljali nasilne maskulinosti v odnosu do marginaliziranih in podrejenih maskulinosti. Poleg tega trenutni programi moške večinoma obravnavajo izključno kot povzročitelje nasilja, ne naslavlja pa tematik, ki bi upoštevale stroške maskulinosti ali bile namenjene specifično moškim, ki nasilje doživljajo. Tudi dokumentiranih socialnopedagoških praks, ki bi se usmerjeno ukvarjale z maskulinitetami, nismo zasledili, kar pušča odprt prostor za nadaljnje razvijanje področja.

V tujini je mogoče zaslediti več načinov za razvijanje skrbnih maskulinosti, ki bi jih bilo mogoče prenesti tudi na področje socialnopedagoškega dela z mladimi. Na tem mestu jih predstavljamo zgolj nekaj. Karla Elliott (2016) v okviru spodbujanja skrbnih maskulinosti poudarja moment »vključevanja« moških in fantov v pobude za enakost med spoli, kar je bistveno tudi za socialnopedagoško področje, kjer je participacija udeleženih opredeljena kot ključen dejavnik kakovostnih socialnopedagoških obravnav (Marovič 2018; Marovič, Bajželj in Krajncan 2014; Marovič in Bogdan Zupančič 2024). Podobno poudarja tudi Flood (2019), ki na podlagi pregleda raziskav ugotavlja, da so konkretna in oprijemljiva vabila v tovrstne pobude možen način aktiviranja moških za sodelovanje v kampanjah za zmanjšanje nasilja, ki sicer

moške v marsikaterem primeru izpuščajo kot ciljno skupino. Gerdes (2022) izpostavlja, da je za spodbujanje maskulinnosti, ki bi moškim omogočala boljše duševno zdravje in blagostanje, ključno ozaveščati fante o stroških maskulinnosti in spodbujati refleksijo o spolnih stereotipih ter normah. Poleg tega avtor poudarja, da je pri fantih treba načrtno krepiti različne kompetence, kot so sposobnost in pripravljenost za iskanje pomoči, zmožnost aktivacije virov moči v lastni socialni mreži in socialne ter čustvene kompetence za zdrave odnose in boljše duševno zdravje.

Flood (2019) se na drugi strani osredotoča na moške kot povzročitelje nasilja in na moške kot neaktivne opazovalce nasilja. Avtor, recimo, izpostavlja, da je med moškimi treba personalizirati problem nasilja nad ženskami in ga predstaviti kot problem, ki zadeva vse ljudi. Poleg tega opozarja, da bi morale tovrstne intervencije izhajati iz pozitivnih vidikov maskulinnosti, krepiti močna področja moških in jih aktivirati kot partnerje v prizadevanjih za zmanjševanje nasilja nad ženskami (v nasprotju z avtomatično obravnavo moških kot nasilnežev). Avtor izpostavlja tudi pomen nenasilne moške kolektivnosti in zavedanja, da imajo tudi drugi moški nenasilne drže in so v primeru nasilja pripravljeni ukrepati. Pri tem so pomembni zdravi moški vzorniki in podpora vrstnikov, ki zmanjšuje občutke osamljenosti in predstavlja način medsebojne krepitve. Poleg tega je za spodbujanje aktivnih opazovalcev nasilja bistveno, da se mlade fante opremi z znanjem in veščinami za prepoznavanje ter naslavljanje nasilja. V okviru predhodno omenjenega projekta CarMiA sta Majda Hrženjak in Leja Markelj (2023) pripravili učno gradivo, v katerem predstavita različne metode, s katerim je pri delu z mladimi mogoče aktivirati nenasilne maskulinnosti. Metode naslavlajo tematike, kot so: ozaveščanje o različnih spolnih identitetah, njihovih kompleksnostih in fluidnosti; razlikovanje med hegemonimi ideali moškosti in realnostmi moških ter razumevanje družbenih pritiskov, povezanih s spolnimi normami; priznavanje in izražanje čustev; kompetence za čustveno oporo; zdravo reševanje medosebnih konfliktov; prepoznavanje, uravnavanje in nenasilno izražanje jeze.

Sklep

Družbena dimenzija trajnostnega razvoja je bila dolgo časa zapostavljena (Langergaard in Krøjer 2023), v zadnjem času pa se ji v literaturi namenja vedno več pozornosti (Chan in Lee 2008; Cuthill 2010; Dempsey idr. 2011; Littig in Griessler 2005; Vavik in Keitsch 2010). V našem prispevku smo se osredotočili na pomen razvijanja skrbnih maskulinnosti v vzgoji in izobraževanju kot načina za doseganje trajnostne družbe, pri čemer smo izhajali iz socialnopedagoške perspektive.

Tematike maskulinosti so v okviru feminističnih študij in kritičnih študij moških ter moškosti (npr. Connell 1987; Hrženjak 2017; Kimmel 1994; Messerschmidt 2018) že dlje časa pomemben del razprav o enakosti spolov. V našem prispevku smo se osredotočili na tri ključne težave s specifičnimi manifestacijami maskulinosti. Najprej smo predstavili vlogo spolnih norm in stereotipov, vezanih na hegemonno maskulinosti, ki se manifestirajo kot nasilje do žensk in otrok (npr. Millett 2000; Messerschmidt 2018; Segal 2007). Za socialnopedagoško področje je tematika pomembna, ker so v strokovnih centrih pogosto nameščeni fantje z vedenjskimi težavami in nasilnimi vedenjskimi vzorci (Vrhunc Pfeifer 2021). Na podlagi pregleda literature (Barker idr. 2010) sklepamo, da bi bila za spol občutljiva socialna pedagogika eden izmed možnih pristopov za delo s to populacijo. Poleg tega pa bi vključevanje kritičnih študij moških in moškosti lahko prispevalo h krepitvi emancipatorne družbeno-politične vloge socialne pedagogike, kot jo poudarja Ana Bogdan Zupančič (2021a). V drugi točki smo se osredotočili na maskulinosti, ki vodijo do nasilja med moškimi. Pokažemo, da so procesi homofobije in mizoginije tesno prepleteni ter vplivajo na vedenje fantov, ki skušajo dosegati ideale hegemonne maskulinosti, uveljaviti svojo heteroseksualnost in se v skladu z mizoginijo čim bolj oddaljiti od feminilnosti. V zadnji točki naslovimo stroške maskulinosti, ki izhajajo iz norm hegemonne maskulinosti, vezane na socializacijo fantov, pri katerih se spodbuja lastnosti, kot so moč, stoičnost in pogum, medtem ko je izražanje žalosti in strahu prepoznano kot »nemoško« (Kimmel 1994; Levant in Pryor 2020). Ti pritiski negativno vplivajo na telesno in duševno zdravje moških, sposobnost soočanja s stresom, odnose in pripravljenost za iskanje pomoči, ko je ta potrebna (Cleary 2012; Courtenay 2000; Levant 2022; Schrijvers, Bollen in Sabbe 2012). Za socialnopedagoško prakso je zadnja točka pomembna predvsem v kontekstu obravnav čustvenih težav oz. motenj. V skladu z rezultatom pregleda raziskav namreč obstaja tveganje, da so fantje zaradi obstoječih spolnih stereotipov in načina izražanja stiske z vidika čustvenih težav spregledana populacija, kar bi bilo smotno preveriti v prihodnjih socialnopedagoških raziskavah, ki bi morale v ospredje postaviti perspektivo spola.

V Sloveniji sta dva vidnejša projekta, ki naslavljata tematiko maskulinosti, EMPATH, Empowering Youth to Engage in CoMbating Gender Stereotypes by Addressing Toxic masculinity patterns and Behaviour, in CarMiA, Aktiviranje nenasilnih moškosti. V okviru slednjega sta Majda Hrženjak in Leja Markelj (2023) pripravili zbir metod, ki med mladimi lahko spodbujajo nenasilne maskulinosti. Osredotočata se predvsem na razumevanje družbenega ozadja maskulinosti, razreševanje spolnih stereotipov in spodbujanje odnosnih ter

čustvenih veščin pri mladih fantih, kar so glavne premise za krepitev skrbnih maskulinnosti tudi nekaterih drugih avtorjev (Elliott 2016; Flood 2019; Gerdes 2022).

Raziskovanje in razvijanje novih pristopov za delo z mladimi, ki izkazujejo težave na čustvenem in socialnem področju z vidika spola, vidimo kot eno izmed možnosti za razvijanje socialnopedagoške teorije in prakse v slovenskem prostoru, obenem pa tudi kot konkretno možnost za doseganje trajnostnejše družbe.

Literatura

- Barker, G., C. Ricardo, M. Nascimento, A. Olukoya in C. Santos. 2010. »Questioning Gender Norms with Men to Improve Health Outcomes: Evidence of Impact.« *Global Public Health* 5 (5): 539–553.
- Baughner, A. R., in J. A. Gazmararian. 2015. »Masculine Gender Role Stress and Violence: A Literature Review and Future Directions.« *Aggression and Violent Behavior* 24:107–112.
- Beasley, C. 2008. »Rethinking Hegemonic Masculinity in a Globalizing World.« *Men and Masculinities* 11 (1): 86–103.
- Berggren, K., L. Gottzén in H. Bornäs. 2021. »Theorising Masculinity and intimate Partner Violence.« V *Men, Masculinities and Intimate Partner Violence*, uredili L. Gottzén, M. Bjørnholt in F. Boonzaier, 1–16. Oxon in New York: Routledge.
- Bogdan Zupančič, A. 2021a. »Proces konceptualizacije socialne pedagogike v Sloveniji.« Doktorska disertacija, Univerza na Primorskem.
- . 2021b. »The Meaning of radicalisation in Modern Social Pedagogy.« *Revija za elementarno izobraževanje* 14 (pos. št.): 103–127.
- Boström, M. 2012. »A Missing Pillar? Challenges in Theorizing and Practicing Social Sustainability: Introduction to the Special Issue.« *Sustainability: Science, Practice and Policy* 8 (1): 3–14.
- Chan, E., in G. K. Lee. 2008. »Critical Factors for Improving Social Sustainability of Urban Renewal Projects.« *Social Indicators Research* 85:243–256.
- Christie, N. 1986. »The Ideal Victim.« V *From Crime Policy to Victim Policy. Reorienting the Justice System*, uredil E. Fattah, 17–30. London: Palgrave Macmillan.
- Cleary, A. 2012. »Suicidal Action, Emotional Expression, and the Performance of Masculinities.« *Social Science & Medicine* 74 (4): 498–505.
- Connell, R. W. 1987. *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Redwood City, CA: Stanford University Press.
- . 1995. *Masculinities*. Berkeley, CA: University of California Press.
- . 2005. *Masculinities*. 2. izd. London in New York: Routledge.
- Courtenay, W. H. 2000. »Constructions of Masculinity and Their Influence on Men's Well-Being: A Theory of Gender and Health.« *Social Science & Medicine* 50 (10): 1385–1401.

- Crenshaw, K. 1991. »Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color.« *Stanford Law Review* 43 (6): 1241–1299.
- Cuthill, M. 2010. »Strengthening the 'Social' in Sustainable Development: Developing a Conceptual Framework for Social Sustainability in a Rapid Urban Growth Region in Australia.« *Sustainable Development* 18 (6): 362–373.
- Dalley-Trim, L. 2007. »'The Boys' Present ... Hegemonic Masculinity: A Performance of Multiple Acts.« *Gender and Education* 19 (2): 199–217.
- Dempsey, N., G. Bramley, S. Power in C. Brown. 2011. »The Social Dimension of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability.« *Sustainable Development* 19 (5): 289–300.
- Elliott, K. 2016. »Caring Masculinities: Theorizing an Emerging Concept.« *Men and Masculinities* 19 (3): 240–259.
- Epstein, D. 1997. »Boyz' Own Stories: Masculinities and Sexualities in Schools.« *Gender and Education* 9 (1): 105–116.
- Ferbežar, N., in K. Vrhunc Pfeifer. 2022. »Avtoagresivno vedenje: krizne situacije in krizne intervencije v strokovnih centrih.« V *Socialnopedagoške teme 1*, uredil M. Krajncan, 95–137. Koper: Založba Univerze na Primorskem.
- Ferbežar, N., A. Kopinič in M. Gavriloski Tretjak. 2024. »Elements of Minority Stress and Resilience in LGBTQ+ Students' Experience of Education.« *Journal of Homosexuality*, 1–24. <https://doi.org/10.1080/00918369.2024.2326473>.
- Flood, M. 2019. *Engaging Men and Boys in Violence Prevention*. New York: Routledge.
- Gadd, D., C. L. Fox, M. L. Corr, S. Alger in I. Butler. 2015. *Young Men and Domestic Abuse*. New York in London: Routledge.
- Gerdes, Z. 2022. *Man Kind: Tools for Mental Health, Well-Being, and Modernizing Masculinity*. Baltimore, MD: John Hopkins University Press.
- Gottzén, L. M. Bjørnholt in F. Boonzaier. 2021. »What Has Masculinity to Do with Intimate Partner Violence.« V *Men, Masculinities and Intimate Partner Violence*, uredili L. Gottzén, M. Bjørnholt in F. Boonzaier, 1–16. Oxon in New York: Routledge.
- Grunwald, K., in H. Thiersch. 2009. »The Concept of the 'Lifeworld Orientation' for Social Work and Social Care.« *Journal of Social Work Practice* 23 (2): 131–146.
- Hanlon, N. 2012. *Masculinities, Care and Equality: Identity and Nurture in Men's Lives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hrženjak, M. 2017. »Kritične študije moških in moškosti: konteksti, koncepti in aplikacije.« *Časopis za kritiko znanosti* 45 (267): 9–21.
- Hrženjak, M., in L. Markelj. 2022. »Aktiviranje nenasilnih moškosti (CarMiA): nacionalno poročilo – Slovenija.« Mirovni inštitut, Ljubljana.
- . 2023. »Učno gradivo in metode: usposabljanje za nosilce_ke sprememb v projektu.« Mirovni inštitut, Ljubljana.

- Jordan, A. 2019. *The New Politics of Fatherhood: Men's Movements and Masculinities*. London: Springer.
- Kimmel, M. 1994. »Masculinity as Homophobia.« V *Teorising Masculinities*, uredila H. Brod in M. Kaufman, 119–141. London: Sage.
- Krajnčan, M., in K. Vrhunc Pfeifer. 2021. *Krizne intervence v vzgojnih zavodih (strokovnih centrih): izhodišča za pripravo smernic za ravnanje v kriznih situacijah v zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok ter mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi motnjami v Sloveniji*. Koper: Založba Univerze na Primorskem.
- Langergaard, L. L., in J. Krøjer. 2023. »Social Sustainability in Unsustainable Times: Introduction of One Book and Many Problems.« V *Social Sustainability in Unsustainable Society: Concepts, Critiques and Counter-Narratives*, uredili J. Krøjer in L. L. Langergaard, 12–30. Cham: Springer.
- Levant, R. F. 2022. »Foreword.« V Z. Gerdes, *Man Kind: Tools for Mental Health, Well-Being, and Modernizing*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Levant, R. F., in S. Pryor. 2020. *The Tough Standard: The Hard Truths about Masculinity and Violence*. New York: Oxford University Press.
- Littig, B., in E. Griessler. 2005. »Social Sustainability: A Catchword between Political Pragmatism and Social Theory.« *International Journal of Sustainable Development* 8 (1–2): 65–79.
- Magis, K., in C. Shinn. 2009. »Emergent Principles of Social Sustainability.« V *Understanding the Social Dimension of Sustainability*, uredili J. Dillard, V. Dujon in M. C. King, 15–45. London in New York: Routledge.
- Maguire, D. 2021. *Male, Failed, Jailed: Masculinities and "Revolving-Door" Imprisonment in the UK*. Cham: Springer.
- Marovič, M. 2018. »Prednosti/pomanjkljivosti participatornega diskurza na polju zavodske vzgoje.« *Socialna pedagogika* 22 (1–2): 99–117.
- Marovič, M., in A. Bogdan Zupančič. 2024. »Participacija v strokovnih centrih z vidika otrokove/mladostnikove osebne in šolske/poklicne biografije.« *Revija za elementarno izobraževanje* 17 (1): 85–103.
- Marovič, M., B. Bajželj in M. Krajnčan. 2014. »Koncept participacije v institucionalni vzgoji.« *Socialna pedagogika* 18 (1–2): 93–116.
- Messerschmidt, J. W. 2018. *Masculinities and Crime: A Quarter Century of Theory and Research*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Milllett, K. 2000. *Sexual Politics*. Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Mirovni inštitut. 2023. »Aktiviranje nenasilnih moškosti v sodelovanju z mladimi.« 29. marec. <https://www.mirovni-institut.si/aktiviranje-nenasilnih-moskosti-v-sodelovanju-z-mladimi/>.
- Murphy, K. 2012. »The Social Pillar of Sustainable Development: A Literature Review and Framework for Policy Analysis.« *Sustainability: Science, Practice and Policy* 8 (1): 15–29.
- O'Brien, R., K. Hunt in G. Hart. 2005. »It's Caveman Stuff, but That Is to a Certain

- Extent How Guys Still Operate: Men's Accounts of Masculinity and Help Seeking.« *Social Science & Medicine* 61 (3): 503–516.
- Pedagoški inštitut. B.l. »EMPATH.« <https://www.pei.si/raziskovalna-dejavnost/projekti/empath/>.
- Razpotnik, Š. 2014. »Socialno v socialni pedagogiki.« *Sodobna pedagogika* 65 = 131 (3): 54–70.
- Roškar, S., in A. Videtič Paska. ur. 2021. *Samomor v Sloveniji in svetu: opredelitev, raziskovanje, preprečevanje in obravnavo*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje.
- Scambor, E., N. Bergmann, K. Wojnicka, S. Belghiti-Mahut, J. Hearn, J., Ø. G. Holter, M. Gärtner, M. Hrženjak, C. Scambor in A. White. 2014. »Men and Gender Equality: European Insights.« *Men and Masculinities* 17 (5): 552–577.
- Schrijvers, D. L., J. Bollen in B. G. Sabbe. 2012. »The Gender Paradox in Suicidal Behavior and Its Impact on the Suicidal Process.« *Journal of Affective Disorders* 138 (1–2): 19–26.
- Segal, L. 2007. *Slow Motion: Changing Masculinities, Changing Men*. New York: Palgrave Macmillan.
- UNESCO. 2017. *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. Pariz: UNESCO.
- Vavik, T., in M. M. Keitsch. 2010. »Exploring Relationships between Universal Design and Social Sustainable Development: Some Methodological Aspects to the Debate on the Sciences of Sustainability.« *Sustainable Development* 18 (5): 295–305.
- Vrhunc Pfeifer, K. 2021. »Crisis Situations among Children/Adolescents with Emotional and Behavioural Disorders in Education.« *Revija za elementarno izobraževanje* 14 (pos. št.): 153–175.
- Willis, P., S. McKenzie in R. Harris, R. 2009a. »Introduction: Challenges in Adult and Vocational Education for Social Sustainability.« V *Rethinking Work and Learning: Adult and Vocational Education for Social Sustainability*, uredili P. Willis, S. McKenzie in R. Harris, 1–13. Dordrecht: Springer.
- , ur. 2009b. *Rethinking Work and Learning: Adult and Vocational Education for Social Sustainability*. New York: Springer Science+Business.
- Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (ZOOMTVI). 2020. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 200. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2020-01-3628>.

Sociopedagogical Approaches for a Sustainable Society: The Importance of Developing Caring Masculinities in Education

The social dimension of sustainable development is increasingly prominent in literature. This paper explores caring masculinities in education to foster a sustainable society from a sociopedagogical perspective. Masculinities are vital

to gender equality debates in feminist and critical masculinity studies. We address three key issues: men's violence against women and children, violence between men, and the costs of masculinity. Research indicates that most violence experienced by all genders is perpetrated by men, who also face negative impacts of hegemonic masculinity, such as poorer health, shorter life expectancy, and relational problems. This paper argues that developing gender-responsive sociopedagogical interventions is essential for advancing social pedagogy and achieving a sustainable society.

Keywords: gender, gender-responsive pedagogy, caring masculinities, sustainable society